

Türk Devletleri Teşkilatı Üye Ülkeleri Arasında Türkiye'nin Rekabet Gücü

Competitiveness of Turkey Among Member States of the Organization of Turkic States

Ali Rıza Sandalcılar^a

Kezban Ayran Cihan^b

^a Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Üniversitesi, İktisat Bölümü, Rize/Türkiye, aliriza.sandalcilar@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9185-6968

^b Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fındıklı Uygulamaları Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Rize/Türkiye, kezban.cihan@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7700-7505 (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler

Türk Devletleri Teşkilatı

TDT

AKÜ

SITC

Geliş Tarihi: 03 Ağustos 2022

Kabul Tarihi: 23 Mart 2023

Çalışmanın amacı Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) asıl üye ülkeleri ve gözlemci üye ülkeleri ile olan ticaretinde hangi mal gruplarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu, hangi mal gruplarında ise karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığını analiz etmektir. 1995-2021 dönemine ait SITC Rev. 3 basamak 1 veri setinin kullanıldığı analizler Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) yaklaşımına göre yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Türkiye Azerbaycan'a karşı 0, 1, 7 ve 8 numaralı mal gruplarında; Kazakistan'a karşı 1, 4, 5, 7 ve 8 mal gruplarında; Kırgızistan'a karşı 1, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8 mal gruplarında; Özbekistan'a karşı 1, 4, 5, 7 ve 8 mal gruplarında; Türkmenistan'a karşı 0, 4, 7, 8 ve 9 mal gruplarında ve Macaristan'a karşı ise 1, 6 ve 8 mal gruplarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin diğer TDT üyesi ülkelerle olan dış ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüklerinin genel olarak benzer bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article Type

Research Article

Keywords

Organization of Turkic States

OTS

RCA

SITC

Received: Aug, 03, 2022

Accepted: Mar, 23, 2023

The aim of the study is to analyze in which commodity groups Turkey has a comparative advantage and in which commodity groups it does not have a comparative advantage in foreign trade with the original member countries and observer member countries of the Organization of Turkic States (OTS). The analyzes were performed according to the Revealed Comparative Advantages (RCA) approach using the SITC Rev. 3 digit 1 dataset for the period 1995-2021. According to the findings, it has been determined that Turkey has a comparative advantage against Azerbaijan in the commodity groups 0, 1, 7 and 8; against Kazakhstan in commodity groups 1, 4, 5, 7 and 8; against Kyrgyzstan in commodity groups 1, 3, 4, 5, 6, 7 and 8; against Uzbekistan in commodity groups 1, 4, 5, 7 and 8; against Turkmenistan in commodity groups 0, 4, 7, 8 and 9; against Hungary in commodity groups 1, 6 and 8. It has been concluded that Turkey's comparative advantages in foreign trade with other TDT member countries generally have a similar structure.

Extended Abstract

Aim: The aim of the study is to analyze in which commodity groups Turkey has a comparative advantage and in which commodity groups it does not have a comparative advantage in foreign trade with the original member countries and observer member countries of the Organization of Turkic States (OTS). The OTS is an international organization that aims to develop mutual cooperation among member states. Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan are the original member countries of OTS; Turkmenistan, Hungary and the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) are observer member countries (www.turkicstates.org).

Atıf/Cite as: Sandalcılar, A. R. ve Ayran Cihan, K. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı Üye Ülkeleri Arasında Türkiye'nin Rekabet Gücü. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 7(1), 132-151.

Bu makale, [Creative Commons Atıf \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) lisansının hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir. / This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license.

The establishment of the OTS is based on the process of the Central Asian Turkic Republics gaining their independence with the disintegration of the Soviet Union. As a result of a number of summit meetings held after 1992, OTS gained an institutional structure with the “*Nakhchivan Agreement on the Establishment of Cooperation Council of Turkic Speaking Countries*” signed at the Nakhchivan Summit on October 3, 2009. At the 8th Summit Meeting of the Turkic Council held in Istanbul on November 12, 2021, it was decided to change the name of the Council to "Organization of Turkic States". OTS's secretariat is located in Istanbul.

In the 2nd article of the Nakhchivan Agreement, it is emphasized that the main purpose of the establishment of the OTS is the development of multilateral mutual cooperation among the member states. Over time, many initiatives have been taken within the scope of these cooperation areas and some concrete steps have been taken in this direction (www.turkicstates.org/tr/temel-documents). The first of these is the "Turkish World 2040 Vision" document, which was accepted at the OTS 8th Summit Meeting held on 12 November 2021. In the document, it is stated that instructions are given to the member state institutions to shape the priorities, development and course of OTS in the next 20 years.

Methods: There are different approaches in the literature for calculating comparative advantages in trade between countries. One of these approaches is the Revealed Comparative Advantages (RCA) approach, which is frequently used in the literature. The RCA approach was first introduced by Liesner (1958). The RCA approach was developed by Balassa over time (Balassa, 1965).

$$RCA = \ln \left[\frac{X_{ij}/X_{jt}}{M_{ij}/M_{jt}} \right]$$

i, indicates commodity groups and j, indicates countries

X_{ij} , total exports of good i to country j

X_{jt} , total exports to country j

M_{ij} , total imports of good i from country j

M_{jt} denotes total imports from country j

In order to determine whether the competitive advantage is achieved or not, the RCA index results are interpreted as follows (Eşiyok, 2007:16-17; Şimşek et al., 2007:4-7; Şimşek and Sadat, 2009:138-140; Adıgüzel, 2011:16-17).

- $RCA > 0.5$, it means that the competitive power of that commodity group is high.
- $-0.5 < RCA < 0.5$, competitiveness is between marginal limits.
- $RCA < -0.5$, it is accepted that the competitiveness of the commodity group is low.

Findings: In this study, analysis was carried out with the commodity groups in digit 1 of the SITC Rev 3 classification. SITC is a commodity classification method that was created and recommended to be used by the United Nations (UN) in 1951 to cover all the commodity subject to foreign trade, and was updated three times by taking into account the developments over time. The commodity groups in digit 1 are listed as follows (TUIK, 2022):

- 0 Food and live animals
- 1 Beverages and tobacco
- 2 Crude materials, inedible, except fuels
- 3 Mineral fuels, lubricants and related materials
- 4 Animal and vegetable oils, fats and waxes
- 5 Chemicals and related products
- 6 Manufactured goods

- 7 Machinery and transport equipment
- 8 Miscellaneous manufactured articles
- 9 Commodities and transactions

According to the findings, it has been determined that Turkey has a comparative advantage against Azerbaijan in the commodity groups 0, 1, 7 and 8; against Kazakhstan in commodity groups 1, 4, 5, 7 and 8; against Kyrgyzstan in commodity groups 1, 3, 4, 5, 6, 7 and 8; against Uzbekistan in commodity groups 1, 4, 5, 7 and 8; against Turkmenistan in commodity groups 0, 4, 7, 8 and 9; against Hungary in commodity groups 1, 6 and 8.

Conclusion: It has been determined that Turkey has competitive power within the overall OTS in commodity groups 1 and 8. It has been understood that it has achieved high competitiveness against all other countries except Hungary in the commodity group number 7. In addition, it has been found out that there is a high competitive power against relatively more countries in the commodity groups numbered 4 and 5. On the other hand, Turkey could not gain a competitive advantage against all other countries of OTS in commodity groups 2. It has been determined that competitive advantage cannot be achieved in 3 out of 6 countries in the group of commodity numbered 3. It is seen that Turkey's comparative advantages in trade with other TDT member countries generally have a similar structure. However, it is noteworthy that the comparative advantage with Hungary differs compared to other countries. This situation can be evaluated as a result of Turkey and Hungary taking part in the EU customs union. It can be said that all these results will be important for the steps that Turkey will take to establish more commercial ties with the Turkish States and the policies to be developed.

1. Giriş

Ülkeler toplumsal refahlarını arttırmaya yönelik başvurduğu yöntemlerden biride dış ticarettir. Dış ticaret sayesinde ürettiklerinden daha fazlasını tüketebilme imkânı bulabilmektedirler. Ülke gruplarıyla yapılan ticarete ise dış ticaret kazançları maksimum seviyelere ulaşabilmektedir. Bu bağlamda hangi ülke ve/veya ülke gruplarına hangi mal ve/veya mal gruplarının ihracatının yapılabileceğine yönelik analizlerin yapılması elde edilecek dış ticaret kazançlarının büyüklüğü bakımından önem arz etmektedir. Ülkeler diğer ülkelere karşı ihracatta hangi mal gruplarında avantajlı konumda ise o mal gruplarında ihracatını geliştirmeye, arttırmaya, çeşitlendirmeye yönelik politikalar uygulamaya koymalıdır. Öte taraftan dezavantajlı mal gruplarını da tespit edebilirse uzun dönemde bu durumu ortadan kaldıracak girişimlerde bulunabilecektir. Bir diğer ifadeyle ülkeler dış ticarete geçmiş performanslarına bakarak ileriye yönelik vizyon geliştirmeli, ticari politikalarını bu doğrultuda oluşturmalıdır.

Bu doğrultuda Türkiye'de gerek ülkeler bazında gerekse ülke grupları bazında daima dış ticaretini arttırmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimlerden birini de Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanmış Orta Asya Türk Cumhuriyetleri¹ oluşturmaktadır. Türkiye, değişik zeminlerde bu cumhuriyetlerle her alanda ilişkilerini geliştirmek ve güçlendirmektedir. Süreç içerisinde Türk Devletleri her alanda karşılıklı ilişkileri geliştirmek ve güçlendirmek üzere Türk Devletleri Teşkilatı'nı (TDT) kurmuş ve TDT bu manada bir şemsiye görevi görmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin diğer TDT asıl ve gözlemci üyeleri ile olan ticaretinde hangi mal gruplarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, hangi mal gruplarında ise karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığını analiz etmek ve bu kapsamda önerilerde bulunmaktadır. Çalışma dört

¹ Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ifadesi Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ı kapsamaktadır.

bölümden oluşmaktadır. Giriş sonrası TDT hakkında genel bilgiler ile Türkiye'nin diğer TDT üye ülkeleriyle olan dış ticaret yapısının incelendiği ikinci bölümü oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye ile TDT'nin asıl ve gözlemci üye ülkeleri arasındaki ticarete karşılaştırmalı üstünlükler mal grupları bazında analiz edilmeye çalışılmakta, sonuç bölümüyle ise çalışma tamamlanmaktadır.

2. Türkiye İle Türk Devletleri Teşkilatı Arasındaki Ticari İlişkiler

2.1. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın asıl üye; Türkmenistan, Macaristan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ise gözlemci üye olduğu karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan uluslararası bir örgüttür (www.turkicstates.org).

TDT'nin kuruluşu Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanma sürecine dayanmaktadır. İlki 1992 yılında Ankara'da Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan devlet başkanları arasında gerçekleşen zirve toplantısı ile başlayan süreç, sonrasında belli aralıklarla farklı ülkelerde tekrarlanmış ve nihayetinde 3 Ekim 2009 tarihinde Nahcivan Zirvesinde imzalanan "*Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Kurulmasına Dair Nahcivan Anlaşması*" ile kurumsal bir yapıya kavuşmuş oldu. Nahcivan Anlaşması Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından kurucu üye ülkeler olarak onaylanmış olup, 17 Kasım 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kısaca Türk Konseyi olarak da adlandırılan bu oluşuma 15 Ekim 2019 tarihinde Özbekistan tam üye olarak katılmıştır. 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Türk Konseyi 8. Zirve Toplantısında Konseyin adının "*Türk Devletleri Teşkilatı*" olarak değiştirilmesine karar verilmiştir. TDT'na 2018 yılında Macaristan, 2021 yılında Türkmenistan ve 2022 yılında ise KKTC gözlemci üye olarak dâhil edilmiştir (www.turkicstates.org).

TDT'nin sekreteryası İstanbul'da bulunmaktadır. Teşkilatın karar alma organları ise şunlardır: Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksakallar Konseyi, Sekreteryası.

Nahcivan Anlaşmasınının 2.maddesinde TDT'nin kuruluş temel amacının üye ülkeler arasında çok taraflı karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi olarak vurgulanmaktadır. Öngörülen işbirliği alanları şunlardır: Siyasi işbirliği, ekonomik işbirliği, gümrük işbirliği, ulaştırma işbirliği, turizm işbirliği, eğitim işbirliği, enformasyon ve medya işbirliği, gençlik ve spor işbirliği, diaspora işbirliği, bilişim ve iletişim teknolojileri alanında işbirliği, enerji işbirliği, sağlık işbirliği, göç alanında işbirliği, tarım işbirliği, yargı alanında işbirliği, insani konular ve kalkınma alanında işbirliği, insan kaynakları alanında işbirliği, Müslüman dini kurumlar arasında işbirliği (www.turkicstates.org/tr/isbirligi-alanlari). Zaman içerisinde söz konusu işbirliği alanları kapsamında çok sayıda girişimlerde bulunulmuş ve bu doğrultuda bazı somut adımlar atılmıştır (www.turkicstates.org/tr/temel-belgeler). Bunların başında 12 Kasım 2021 tarihinde düzenlenen TDT 8. Zirve Toplantısında kabul edilmiş olan "*Türk Dünyası 2040 Vizyonu*" belgesidir. Belgede gelecek 20 yılda TDT'nin önceliklerinin, gelişiminin ve gidişatının şekillenmesine yönelik üye ülke kurumlarına talimatların verildiği belirtilmektedir. Bir diğer ifadeyle Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi, Türk işbirliğinin geleceğe yönelik çok boyutlu hedeflerini sistematik ve detaylı bir şekilde sunmaktadır (Baki, 2022).

TDT, aynı zamanda Ankara'da bulunan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) (www.turksoy.org), Bakü'de bulunan Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) (<https://turk-pa.org/tr>), Astana'da bulunan Uluslararası Türk Akademisi (<https://twesco.org/>), yine Bakü'de bulunan Türk Kültür ve Miras Vakfı (<https://itchf.org/>) ve İstanbul'da bulunan Türk Ticaret ve Sanayi Odası gibi kurumlar için bir şemsiye kuruluş niteliğindedir.

2.2. Türkiye ile Türk Devletleri Teşkilatı Arasındaki Dış Ticaret

Türkiye, 1990'lerden sonra bağımsızlığını kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da ilişkilerini geliştirmeye gayret göstermiştir. Bu doğrultuda ilki 1992 yılında Ankara'da devlet başkanları düzeyinde gerçekleştirilmiş zirve toplantısına zaman içerisinde süreklilik kazandırılmış ve belli aralıklarla tekrarlanması sağlanmıştır (www.turkicstates.org/tr/zirveler). TDT bu zirveler sonucu kurumsallaşmış bir teşkilattir. Ayrıca yeni kurulmuş Türk Cumhuriyetlerinin uluslararası sisteme entegre olabilmeleri için bu ülkelerin tamamı Türkiye'nin öncülüğünde 1992 yılında Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne (EİT) tam üye olarak; yine 1992 yılında kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde (KEİ) Azerbaycan kurucu ülke olarak dâhil edilmiştir (Kızıltan ve Sandalcılar, 2011:102; Tütünsatar ve Sezgin, 2022:330). TDT, Türk Cumhuriyetleri arasında ticari ilişkilerin gelişmesinde şemsiye görevi gören en önemli kuruluşların başında gelmektedir.

Türkiye ile TDT'nın diğer asıl üyeleri ve gözlemci üyeleri arasındaki dış ticaret verileri Tablo 1'de yer almaktadır. 2022 yılında Türkiye'nin en fazla ihracatı 2048 milyon \$'la Azerbaycan'a yaptığı görülmektedir. Sıralamada ikinci sırada 1467 milyon \$'la Özbekistan, üçüncü sırada 1183 milyon \$'la Kazakistan ve 799 milyon \$'la Kırgızistan gelmektedir. İthalatta ise 1958 milyon \$'la Kazakistan birinci sırada yer almaktadır. Kazakistan'ı sırasıyla 1429 milyon \$'la Özbekistan, 581 milyon \$'la Azerbaycan ve 75 milyon \$'la Kırgızistan takip etmektedir. 2022 yılı verilerine göre Türkiye TDT asıl üyelerinden Kazakistan'la dış ticaret açığına sahipken diğer asıl üyelerle dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir.

TDT'nın gözlemci üyeleriyle Türkiye arasındaki dış ticarete bakıldığında ise 2022 yılı verilerine göre ihracatta ilk sırayı 2074 milyon \$'la KKTC, ikinci sırayı 1306 milyon \$'la Macaristan ve üçüncü sırada 923 milyon \$'la Türkmenistan; ithalatta ise 1564 milyon \$'la Macaristan ilk sırada, 430 milyon \$'la Türkmenistan ikinci sırada ve 112 milyon \$'la KKTC üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. KKTC'nin hukuksal olarak uluslararası alanda tanınmaması veya sadece Türkiye tarafından tanınmış olması Türkiye'yi doğrudan en önemli ticari ortak konumuna getirmektedir (Algür, 2020:56). Türkiye'nin Macaristan'la dış ticaret hacminin yüksek olmasının temel sebeplerinin başında Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında 1996 yılında tesis edilen Gümrük Birliğinin etkili olduğu söylenebilir (Sandalcılar ve Erdoğan, 2017:121, 137). Türkiye'nin tüm TDT üye ülkeleriyle olan dış ticaretine bakıldığında Kazakistan ve Macaristan ile dış ticaret açığı, diğer ülkelerle ise dış ticaret fazlası verdiği gözükmektedir.

Tablo 1: Türkiye'nin TDT İle Dış Ticareti (Milyon \$)

Ülkeler	2005			2010			2015			2022		
	X	M	X-M	X	M	X-M	X	M	X-M	X	M	X-M
Azerbaycan	528	272	256	1550	253	1298	1899	232	1666	2048	581	1468
Kazakistan	460	559	-99	819	1393	-574	750	1110	-360	1183	1958	-775
Kırgızistan	90	14	75	129	31	98	295	77	218	799	75	724
Özbekistan	151	261	-110	283	861	-579	489	712	-223	1467	1429	38
Türkmenistan*	181	161	20	1140	386	753	1858	557	1300	923	430	493
Macaristan*	379	946	-567	441	1382	-941	712	1306	-594	1306	1564	-258
KKTC*	754	45	709	975	58	917	1006	69	936	2074	112	1962
Toplam	2543	2259	284	5337	4364	973	7007	4063	2944	9800	6148	3652
TDT'nın Türkiye İçindeki (%) Payı	3.46	1.96		4.69	2.35		4.87	1.96		4.17	1.80	

Not: *, gözlemci üye ülkeleri; X, ihracatı; M, ithalatı; X-M ise dış ticaret dengesini ifade etmektedir.

Türkiye'nin TDT'nun tüm üye ülkelerine yaptığını ihracata bakıldığında 2005 yılında 2543 milyon \$ iken 2022 yılında 9800 milyon \$'a; ithalat ise 2259 milyon \$'dan 6148 milyon \$'a yükselmiştir. Türkiye'nin toplam ihracat içerisinde TDT'a yaptığı ihracatın payı 2005 yılında %3.46'dan 2022 yılında %4.17'ye yükselirken; toplam ithalat içerisindeki pay ise %1.96'dan %1.80'e düşmüştür.

Tablo 2'de Türkiye'nin diğer TDT'nın asıl üye ülkeleri ve gözlemci ülkeleriyle olan dış ticareti geniş ekonomik kategoriler sınıflandırmasına (BEC) göre tablolaştırılmıştır. Türkiye TDT geneli itibarıyla en fazla hammadde ihracatı ve ithalatı yaptığı, tüm mal gruplarında ise Türkiye'nin dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir.

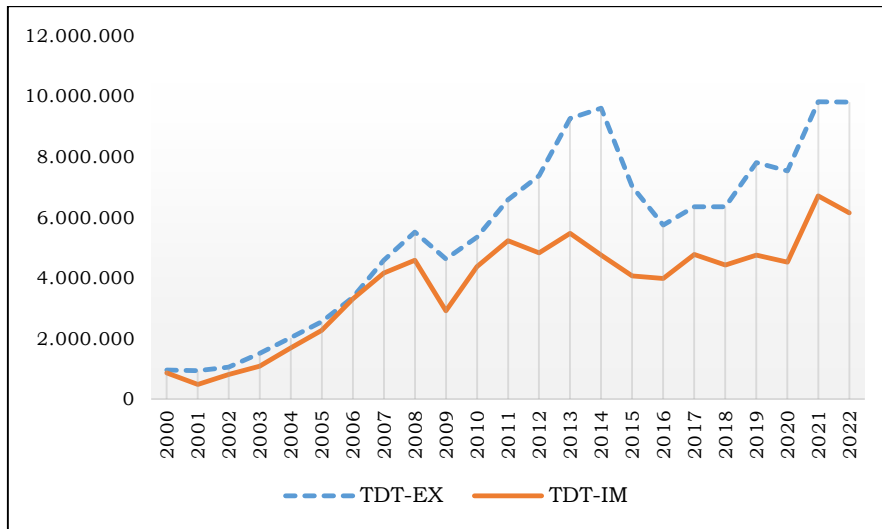
Tablo 2: BEC'e Göre Türkiye İle TDT Arasındaki Dış Ticaret (Bin \$, 2022)

Ülkeler	Yatırım (Sermaye) Malları			Hammadde (Aramaları)			Tüketim Malları			Diğerleri		
	X	M	X-M	X	M	X-M	X	M	X-M	X	M	X-M
Azerbaycan	443.5	1.3	442.1	975.0	575.6	399.4	595.7	2.4	593.3	34.0	1.2	32.8
Kazakistan	206.1	1.1	205.0	406.7	130.7	276.0	569.2	25.9	543.3	1.2	0,0	1.2
Kırgızistan	71.7	0.2	71.6	214.5	68.0	146.5	502.5	6.7	495.8	10.4	0.4	10.0
Özbekistan	430.4	0.3	430.1	763.1	1416.6	-653.5	273.4	11.7	261.7	0.1	0,0	0.1
Türkmenistan*	157.4	0.1	157.3	540.0	429.6	110.4	207.0	0.2	206.8	18.2	0,0	18.2
Macaristan*	252.9	289.7	-36.8	731.5	950.3	-218.7	287.8	323.6	-35.8	33.4	0,0	33.4
KKTC*	115.9	0,4	115.5	1311.4	34.0	1277.4	477.5	50.4	427.1	3.3	11.2	-7.9
Toplam	1677.9	293.0	1384.9	4942.2	3604.8	1337.4	2913.1	420.9	2492.3	100.6	12,8	87.7

Not: *, gözlemci üye ülkeleri; X, ihracatı; M, ithalatı; X-M ise dış ticaret dengesini ifade etmektedir.

Grafik 1'de 2000-2022 dönemi Türkiye'nin diğer TDT ülkeleriyle olan toplam ihracatı ve toplam ithalatı yıllar itibarıyla gösterilmektedir. Türkiye'nin TDT içerisinde sürekli dış ticaret fazlası verdiği, özellikle 2013-2014 yıllarında dış ticaret açığının maksimum seviyelere ulaştığı grafikten anlaşılmaktadır.

Grafik 1: Yıllar İtibarıyla Türkiye İle TDT Arasındaki Dış Ticaret (2000-2022 Dönemi)

Kaynak: TÜİK, 2022.

3. Türkiye'nin Diğer TDT Ülkeleriyle Olan Dış Ticaretinin AKÜ Yaklaşımı İle Analizi

Dış ticaretin serbestleştirilmesi ile bir ülke bir yandan çok sayıda ülke ile ticaret gerçekleştirme imkânı elde ederken diğer taraftan bu sayede artan küresel ticaret eğilimleri uluslararası ticaretin daha güvenli ve kolay bir biçimde gerçekleştirilmesi çalışmalarını da artırmaktadır. Böyle bir ortamda küreselleşme hareketlerine ek olarak ulaşım araçlarında ve altyapısında, iletişim, bankacılık vb. alanlarda yaşanan gelişmeler de uluslararası ticaretin hızını artırmaktadır. Ancak ülkeye döviz geliri sağlamanın yanında karlı bir uluslararası ticaretin sözü konusu olabilmesi için hangi ürünlerin ticaretinin yapıldığı önem arz etmektedir. Karşı ülkelere göre ticarete üstünlük elde edilmiş olan ürünlerin ticareti ülkelere rekabet avantajı sağlayarak uluslararası ticaret ile hedeflenen amaçlara daha hızlı ulaşılmasını da sağlamaktadır. Bu durum ticarete ülkelerin üstünlük durumlarının ölçülerek belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır.

Bu bağlamda analizlerin temel amacı Türkiye'nin diğer TDT üye ülkeleri ve gözlemci ülkeleriyle olan dış ticarete mal grubu bazında karşılaştırmalı üstünlüklerin hesaplanması; Türkiye'nin avantajlı ve dezavantajlı olduğu mal gruplarının tespit edilmesi; rekabet gücünün ölçülmesi ve bu doğrultuda politika önerilerinde bulunulmasıdır.

3.1. Yöntem

Literatürde ülkeler arasındaki ticarete karşılaştırmalı üstünlüklerin hesaplanmasına yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri de literatürde sıklıkla kullanılan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler² (AKÜ) yaklaşımıdır.

AKÜ yaklaşımı ilk olarak Liesner (1958) tarafından ortaya atılmıştır. Liesner'in bu yaklaşımda, j ülkesinin i malına ilişkin ihracatının toplam ihracata oranı şeklinde oluşturduğu formül şu şekildedir (Liesner, 1958):

$$AKÜ_1 = \frac{x_{ij}}{x_{nj}} \quad (1)$$

Liesner'in endeksi ele alındığında üstünlükleri ve uzmanlaşmayı açıklamakta basit düzeyde kaldığı görülmektedir. Bunun üzerine bu endeks Blassa (1965) tarafından bir ülkenin j ülkesine gerçekleştirmiş olduğu i malı ihracatının, j ülkesi ile olan toplam ihracatındaki payının dünyadaki toplam i malı ihracatının toplam dünya ihracatı içindeki payına oranı olarak geliştirilerek aşağıdaki formülde gösterildiği gibi ifade edilmiştir (Balassa, 1965):

$$AKÜ_2 = \frac{x_{ij}/x_{jt}}{x_{ni}/x_{nt}} \quad (2)$$

Sonuç olarak AKÜ endeksi her ne kadar Liesner tarafından ortaya atılmış olsa da Balassa tarafından geliştirilmiş hali literatürde kendine yer bulmuş ve sıkça kullanılan bir yöntem haline gelmiştir (Erkan, 2012: 198). Ayrıca bu endeks Balassa tarafından işlevsel bir hale getirilmiş olduğu için "Balassa Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" endeksi olarak da adlandırılmaktadır (Kaya, 2006:76). Endeks, gerçekleşen ticaret verileri ele alınarak üstünlüklerin ölçülmesi temeline dayanmaktadır. Bu bakımdan ticarete ülkelerin üstünlük durumlarına etki eden fiyatların yanı sıra fiyat dışı faktörlerin de etkilerini içermektedir. Ayrıca ihraç edilen ürünler doğrultusunda ülkelerin faktör yoğunlukları hakkında da bilgiler içermektedir (Altay, 2008: 224-225). Balassa çalışmasında AKÜ endeksinin farklı şekillerini sunmuştur. Bunlardan biri de bu çalışmada kullanılmış olan AKÜ2 endeksine ithalat rakamlarının da eklenerek genişletilmiş halidir ve hesaplama yöntemi aşağıda gösterildiği gibidir (Balassa, 1965: 3,107):

² Literatürde İngilizce karşılığı olan "Revealed Comparative Advantage (RCA)" şeklinde de kullanılmaktadır.

$$AKÜ_3 = \ln \left[\frac{X_{ij}/X_{jt}}{M_{ij}/M_{jt}} \right] \quad (3)$$

i, ürün gruplarını ve j ülkeleri göstermek üzere;

X_{ij} , i malının j ülkesine toplam ihracatı

X_{jt} , j ülkesine yapılan toplam ihracat

M_{ij} , i malının j ülkesinden toplam ithalatı

M_{jt} , j ülkesinden yapılan toplam ithalatı ifade etmektedir.

Rekabet avantajının sağlanıp sağlanmadığının belirlenebilmesi için 3 numaralı eşitlik yardımıyla hesaplanan AKÜ endeks sonuçlarının değerlendirilmesi şu şekilde yapılmaktadır (Eşiyok, 2007:16-17; Şimşek vd., 2007:4-7; Şimşek ve Sadat, 2009:138-140; Adıgüzel, 2011:16-17).

- $AKÜ > 0.5$ ise o malın/sektörün rekabet gücünün yüksek olduğu
- $-0.5 < AKÜ < 0.5$ ise rekabet gücünün marjinal sınırlar arasında olduğu
- $AKÜ < -0.5$ ise o mal için rekabet gücünün düşük olduğu kabul edilmektedir

Bu değerlendirmeler AKÜ endeks değerinin 0.5 ve -0.5 aralığında iken sınır değerler arasında kaldığını; 0.5 sınır değerinin üstünde dış ticarete avantajlı bir konumda bulunulurken -0.5 sınır değerinin altında dezavantajlı bir durumun yaşandığını göstermektedir. Bu sebeple elde edilen endeks değerlerinin 0.5 sınır değerinin üstünde olması ve rekabette üstünlük sağlanarak avantajlı bir konum elde edilmesi istenmektedir.

3.2. Veri Seti

Çalışmada Türkiye'nin TDT'nin toplam altı üyesi³ ile olan dış ticaretinde hangi ülkelerle, hangi mal gruplarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu veya karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı AKÜ endeksi yaklaşımıyla, 1995-2021 dönemi yıllık verileri kullanılarak hesaplanmıştır. Veri seti Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması (SITC)⁴ baz alınarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanı ve UN Comtrade Database'den elde edilen verilerden oluşturulmuştur. Bu çalışmada SITC Rev. 3 sınıflandırmasının basamak 1'de yer alan mal grupları ile analiz gerçekleştirilmiştir.

SITC mal sınıflandırması, 1951 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından dış ticarete konu olan tüm malları kapsayacak şekilde oluşturulup kullanılması tavsiye edilmiş, zaman içinde yaşanan gelişmeler göz önüne alınarak üzerinde üç kez güncelleme yapılmış bir mal sınıflandırma yöntemidir. "Rev." şeklinde ifade edilen bu güncellemelerin yanı sıra sınıflandırmada basamak sayısına göre 1'den 5. basamağa kadar bir yapının olduğu görülmektedir. SITC'de birinci basamakta 0'dan 9'a kadar 10 adet mal grubu bulunurken beşinci basamakta 5 haneli rakamlarla kodlanmış 2822 adet mal grubu yer almaktadır (TÜİK, 2018). Basamak 1'de yer alan mal grupları şu şekilde sıralanmaktadır (TÜİK, 2022):

- 0 Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri
- 1 İçki ve tütün
- 2 Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler
- 3 Mineral yakıtlar, yağlar ve ilgili malzemeler
- 4 Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar

³ TDT'nin Türkiye dışında dört asıl üyesi (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan) ve üç gözlemci üyesi (Türkmenistan, Macaristan, KKTC) bulunmaktadır. KKTC'nin yukarıda açıklanmış hukuki konumundan dolayı dış ticaretini direkt Türkiye ile veya Türkiye üzerinden gerçekleştirdiğinden hesaplanacak AKÜ endeks değerlerinin yanıltıcı olabileceği düşünüldüğünden analizlere dâhil edilmemiştir.

⁴ Literatürde İngilizce karşılığı olan "Standart International Trade Classification (SITC)" şeklinde de kullanılmaktadır.

- 5 Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri
- 6 Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar
- 7 Makineler ve taşıt araçları
- 8 Çeşitli mamul eşyalar
- 9 SITC’de sınıflandırılmamış eşyalar

3.3. Yöntemle İlgili Literatür Özeti

İktisat alanında, ticari ilişki içinde olan ülkelerin uluslararası rekabet güçlerini ölçme ve değerlendirme açısından tek ve kesin bir yöntem bulunmamakla birlikte bu ülkelerin ticari performanslarının ölçmeye yarayan bazı geleneksel endeksler bulunmaktadır (Wziatek and Kubiak, 2003). AKÜ endeksi de bu endekslerden biri olarak ülkelerin dış ticarete uzmanlaştıkları alanları ve üstünlüklerini belirlemek amacıyla yapılan analizlerde kullanılarak literatürde sıkça yer almaktadır (De Benedictis and Tamberi, 2002). Aşağıda AKÜ yaklaşımıyla alakalı ulusal ve uluslararası düzeyde literatürden seçilmiş örnekler sunulmaktadır.

Bir ülkenin dış ticarete üstünlüklerini belirli bir mal/sektör bazlı olarak iki yönlü ticaret verilerine dayanarak inceleme imkânı veren bu yöntemin güncel literatürde farklı ülkeler için farklı ürünler/sektörler için çalışmalara konu olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan birini de Yalçın ve Bakan (2021)’in yapmış olduğu Türkiye’nin en fazla ihracat gerçekleştirdiği 10 ülke ile 2005-2018 döneminde üstünlüklerin ele alındığı çalışmadır. Çalışmada SITC sınıflandırması kapsamında 97 adet mal grubu için AKÜ endeksleri hesaplanmıştır. Ulaşılan sonuçlar ise Türkiye’nin 42 adet mal grubunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu özellikle bu ürünlerin 19 adedinde yüksek rekabet gücü elde ettiği belirlenmiştir. Aktop (2021) ise Türkiye’nin ISIC Rev 3 sınıflandırmasına göre “başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar” mal grubunun rekabet gücünü AKÜ endeksi ile araştırmıştır. 2000-2019 dönemi verileri ile gerçekleştirilen analiz sonucunda 5 basamaklı mal gruplarının 20 tanesinde Türkiye’nin rekabet avantajına sahip olduğu ortaya koyulmuştur. Benzer biçimde Tripa ve Cuc (2016) da karşılaştırmalı üstünlükler endeksi ile Romanya’nın dış ticarete sektörel rekabet gücünü analiz etmişlerdir. 1990-2014 dönemini kapsayan veri seti ile yapılan çalışma sonucunda Romanya’nın 2003 yılına kadar tekstil ve giyim endüstrisinde rekabet avantajı elde edildiği ancak bu yıldan sonra üstünlüklerin zayıfladığı belirlenmiştir.

Madiyarova vd. (2018), gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında Kazakistan’ın ihraç ürünlerinin rekabet gücünü ampirik bir yaklaşımla ele almışlardır. Bu amaçla HS sınıflandırmasına ait 6 basamaklı ürün gruplarına karşılaştırmalı üstünlükler endeksi uygulanmıştır. Ulaşılan sonuçlar Kazakistan’ın ihraç ettiği toplam 2694 adet üründen 246’sının rekabet üstünlüğüne sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca elde edilen diğer bir bilgiye göre ise rekabetçi ürün gruplarının ihracattaki paylarının düşük düzeyde olduğu ve 2001-2016 döneminde bu oranın azalma gösterdiği yönündedir. Maryam vd. (2018), BRIC ülkeleri arasında ve BRIC ülkeleri ile AB üyesi ülkeler arasındaki ticarete rekabet güçlerini açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yöntemini kullanarak araştırmışlardır. 2001-2015 dönemine ait HS sınıflandırmasının 2 basamaklı v grupları ile yapılan çalışma sonucunda Brezilya ve Rusya’nın doğal kaynaklı ürünlerde, Hindistan ve Çin’in işlenmiş ürünlerde karşılaştırmalı avantaja sahip oldukları bilgisine ulaşılmıştır.

Sandalcılar ve Ayran Cihan (2018), Türkiye’nin Gürcistan ile ticaretinde 2007 yılında yapılan serbest ticaret anlaşmasından önceki ve sonraki dönemler için AKÜ endeks değerlerini karşılaştırarak serbest ticaret anlaşmasının rekabet üstünlüklerine etkilerini araştırmışlardır. Ulaşılan sonuçlar Türkiye’nin anlaşma öncesi dönemde “akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler ve mineral yakıtlar”, “yağlar ve alkali ürünler” ürün grupları haricinde diğer tüm ürün gruplarında rekabet üstünlüğü elde ettiğini göstermiştir. Ancak anlaşma sonrası dönemde sadece “canlı hayvanlar ve gıda maddeleri”, “başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri”, “başlıca sınıflara

ayrılan işlenmiş mallar” ile “makinelere ve taşıt araçları” ürün gruplarında rekabet üstünlüğü sağladığı belirlenmiştir.

Kuşat ve Denli (2021), Türkiye ve BRICS ülkelerinin rekabet güçlerini hesaplayarak karşılaştırmak için Balassa'nın AKÜ endeksinden faydalanarak oluşturdukları çalışmalarında SITC sınıflandırmasının 1. basamağında bulunan ürün grupları üzerinden analizlerini gerçekleştirmişlerdir. 2008-2019 dönemi verileri ile elde edilen sonuçlar Türkiye'nin tüm BRICS ülkelere karşı “canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” ürün grubunda rekabet avantajı sağladığını göstermiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin bu ülkelere karşı en az rekabet avantajı sağladığı ürün grubu ise “akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler” ürün grubu olduğu belirlenmiştir.

Türkiye'nin serbest ticaret anlaşması yapmış olduğu 19 adet ülkeye karşı ticarete rekabet üstünlüklerini inceleyen Kalaycı (2017), 2012-2016 döneminde AKÜ yöntemini kullanarak çalışmasını gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular Türkiye'nin canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, içkiler ve tütün ürün grubu ile çeşitli mamul eşya mal grubunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermiştir.

AKÜ yöntemi ile Rusya'nın tarım ürünleri ve gıda maddeleri dış ticaretinde rekabet gücünü inceleyen Ishchukova ve Smutka (2013), 1998-2010 döneminde tahıllar, tahıl yan ürünleri ve tahılların işlenmesinden elde edilen ürünlerde yüksek rekabet gücüne sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca elde edilen bu üstünlüklerin çalışma dönemi boyunca durağan bir seyir izlediği de tespit edilmiştir.

4. Elde Edilen Bulgular

4.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Yaptığı TDT Üye Ülkeleri ile Rekabet Gücü

Çalışmanın bu bölümünde hesaplanan AKÜ endeks değerleri TDT'na asıl üye ülkeler bazında ayrı ayrı tablolaştırılmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin Azerbaycan ile 1995-2021 dönemi dış ticaret verileri kullanılarak hesaplanan AKÜ endeks değerleri mal gruplarına göre Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3'teki bilgiler incelendiğinde 0- “canlı hayvanlar ve gıda maddeleri”, 1- “içki ve tütün”, 7- “makinelere ve taşıt araçları” ile “8-mamul eşya” mal gruplarında tüm yıllarda Türkiye'nin yüksek rekabet gücüne sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber 4- “hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar” mal grubunda 2000 yılında rekabet avantajı sağlanamazken diğer yılların büyük bir çoğunluğunda mutlak üstünlük sağlanmış yani Azerbaycan'dan ithalat gerçekleştirilmemiştir. Benzer şekilde 9- “SITC'de sınıflandırılmamış eşyalar” mal grubunda 2015, 2017 ve 2018 yıllarında üstünlük sağlanamamış ancak diğer yıllarda yüksek rekabet gücü ve mutlak üstünlükler elde edilmiştir. 6- “başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar” mal grubunda ise üstünlüklerin durumu dengeli bir seyir izlememiş, 2000, 2001, 2002, 2004 ve 2005 yıllarında yüksek rekabet gücü, 1995 yılında düşük rekabet gücü durumu yaşanmakla beraber diğer yıllarda endeks değerleri marjinal sınırlar arasında seyretmiştir. 5- “başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve ürünleri” mal grubunda 2000 ve 2001 yıllarında, 3- “mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler” mal grubunda 1995 yılında yüksek rekabet gücü elde edilirken diğer yıllarda üstünlük elde edilememiştir. 2- “akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler” mal grubunda ise tüm yıllarda rekabet avantajı sağlanamamıştır. Elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılırsa Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ticaretinde 0, 1, 4, 7 ve 8 numaralı mal gruplarında yüksek rekabet gücü elde ettiği, 9 numaralı mal grubunda da görece yüksek rekabet gücüne sahip olduğu ancak 2 ve 3 numaralı mal gruplarında rekabet gücünün düşük olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin Azerbaycan pazarında 2 ve 3 numaralı mal gruplarına yönelik ihracatı geliştirici politikaların yürütmesinin gerekliliğinden bahsedilebilir.

Tablo 3: Türkiye Azerbaycan Dış Ticaretinde AKÜ Endeks Değerleri

Yıllar	Mal Grupları									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	3.590	MÜ	-5.888	MÜ	MÜ	-0.819	-0.848	3.131	2.605	TY
1996	2.844	MÜ	-4.042	-0.825	MÜ	-1.096	-0.107	3.403	2.880	TY
1997	3.563	MÜ	-4.100	-1.148	MÜ	-1.092	0.976	3.084	3.383	MÜ
1998	3.348	MÜ	-4.789	0.163	4.583	-0.294	0.353	3.869	3.497	MÜ
1999	2.550	1.825	-4.912	-0.408	MÜ	-0.761	0.587	1.904	3.986	TY
2000	2.166	2.311	-3.426	-1.602	-1.484	1.052	1.123	3.883	4.872	MÜ
2001	4.364	0.810	-3.412	-1.748	MÜ	1.412	2.369	1.117	1.918	MÜ
2002	1.456	MÜ	-3.177	-1.798	MÜ	0.489	2.971	2.811	4.244	MÜ
2003	1.925	MÜ	-2.665	-2.354	MÜ	0.294	0.594	3.307	4.406	MÜ
2004	1.605	MÜ	-2.408	-2.572	MÜ	-0.406	1.950	3.002	4.645	MÜ
2005	2.336	MÜ	-1.812	-2.924	5.627	0.262	1.175	4.678	4.822	MÜ
2006	1.606	6.519	-1.652	-3.047	MÜ	-0.143	0.592	4.318	4.941	MÜ
2007	1.635	5.520	-1.875	-3.812	MÜ	-0.246	-0.055	4.568	4.030	MÜ
2008	3.772	6.339	-0.268	-4.289	MÜ	-0.247	0.835	4.097	4.392	2.097
2009	3.762	3.776	-1.938	-3.458	MÜ	0.621	-0.206	2.901	3.636	5.424
2010	2.928	5.629	-1.102	-3.656	MÜ	0.102	0.190	3.456	3.770	0.460
2011	6.819	7.400	-1.437	-3.857	MÜ	-0.410	0.372	4.219	4.059	8.462
2012	4.480	MÜ	-1.830	-3.386	MÜ	-0.194	-0.253	4.315	3.987	1.231
2013	3.782	4.165	-1.627	-3.360	4.423	-0.191	-0.265	4.547	3.518	5.445
2014	4.152	2.828	-1.599	-2.542	MÜ	-0.800	-0.463	5.041	4.102	6.787
2015	4.100	4.165	-1.265	-2.245	MÜ	-0.758	-0.331	2.890	3.524	-1.004
2016	3.383	2.827	-1.505	-2.964	MÜ	-0.663	-0.447	5.112	3.447	0.579
2017	3.371	2.807	-2.072	-1.641	MÜ	-0.566	-0.557	5.202	4.100	-0.568
2018	3.008	3.221	-2.498	-1.974	2.645	-0.442	-0.151	5.362	2.961	-3.175
2019	1.899	3.457	-3.212	-0.499	1.954	-0.680	-0.202	3.934	4.261	0.279
2020	2.390	2.904	-3.266	-0.268	-0.009	-0.481	-0.287	5.494	4.609	0.924
2021	2.288	3.881	-3.234	-0.171	0.224	-0.283	-0.505	6.069	5.025	3.181

Not: MÜ: Mutlak Üstünlük (Türkiye ithalat gerçekleştirmemiştir), TY: Ticaret Yok (iki ülke arasında ticaret gerçekleşmemiştir)

Tablo 4'te Türkiye'nin Kazakistan ile olan dış ticaretinde rekabet üstünlüklerine ait bilgiler AKÜ endeks sonuçlarına göre yer almaktadır. Sonuçlara göre, Türkiye'nin 1-“içki ve tütün”, 4-“hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar”, 5-“başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri”, 7-“makinelere ve taşıt araçları” ve 8-“çeşitli mamul eşya” mal gruplarında yüksek rekabet gücüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle 4- “hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar” mal grubunda ve sonrasında 1- “içki ve tütün” mal grubunda analiz döneminin büyük bir kısmında mutlak üstünlük elde edildiği yani Kazakistan'dan bu mal gruplarında hiç ithalat yapılmadığı dikkat çekmektedir. Ayrıca 8 - “çeşitli mamul eşya mal grubunda ise AKÜ endeks değerinin diğer mal gruplarına göre daha yüksek sonuçlar verdiği belirlenmiştir. Bu durum bu mal grubunda rekabet avantajının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak 6 -“başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar” mal grubunda ise Türkiye analiz döneminde rekabet üstünlüğü elde edemezken 2 - “akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler” mal grubunda da sadece 2016 yılında rekabet avantajına sahip olmuştur.

Tablo 4'te bilgileri sunulmuş olan 0-“canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” mal grubu için hesaplanan AKÜ endeks sonuçları değerlendirildiğinde 2000 yılına kadar üstünlük sağlandığı, 2001-2006 döneminde ulaşılan sonuçların dalgalı bir seyir izleyerek azaldığı 2007 yılı ve sonrasında ise genel olarak rekabet avantajının kaybedildiği belirlenmiştir. Diğer taraftan 3-“mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler” mal grubunda da 1995-1997 dönemi ve 2001 yılı haricinde yüksek oranda rekabette dezavantajlı bir konumda bulunduğu tespit edilmiştir. 9-“SITC'de sınıflandırılmamış eşya” mal grubu verileri incelendiğinde ise 2001 yılına kadar iki ülke arasında ticaret gerçekleşmediği, 2002-2006 döneminde Türkiye'nin mutlak üstünlük elde ettiği,

2007-2009 döneminde ise yüksek rekabet avantajı sağladığı fakat 2011 yılından sonra üstünlük durumunun kaybedildiği tespit edilmiştir.

Tablo 4: Türkiye Kazakistan Dış Ticaretinde AKÜ Endeks Değerleri

Yıllar	Mal Grupları									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	2.760	4.220	-4.457	MÜ	MÜ	1.160	-1.153	5.699	MÜ	TY
1996	4.422	MÜ	-3.667	0.193	MÜ	4.689	-1.214	4.013	3.378	TY
1997	4.167	MÜ	-2.987	MÜ	MÜ	6.888	-1.039	4.344	4.631	TY
1998	0.743	MÜ	-1.713	-4.764	MÜ	3.049	-0.734	3.937	8.482	TY
1999	2.001	MÜ	-0.546	-5.363	MÜ	4.031	-0.266	4.672	6.796	TY
2000	0.227	5.796	-1.454	-5.483	MÜ	5.695	-0.357	3.674	6.306	TY
2001	0.054	MÜ	-1.954	MÜ	MÜ	2.268	-1.107	4.469	2.669	TY
2002	-0.424	MÜ	-2.236	-4.127	MÜ	1.544	-0.729	3.925	4.500	MÜ
2003	-1.475	MÜ	-1.856	-3.885	MÜ	3.602	-0.685	3.193	2.298	MÜ
2004	-0.317	4.012	-2.350	-4.448	MÜ	3.820	-0.760	3.966	4.321	MÜ
2005	0.543	MÜ	-1.528	-4.059	2.709	7.577	-0.943	5.109	4.398	MÜ
2006	0.463	MÜ	-1.563	-3.743	MÜ	3.787	-1.063	5.083	4.418	MÜ
2007	-1.400	MÜ	-1.535	-2.353	MÜ	5.007	-0.856	6.678	6.946	5.418
2008	-1.756	10.519	-1.566	-1.257	MÜ	2.771	-0.748	6.738	6.456	5.651
2009	-0.519	8.081	-2.496	-2.820	MÜ	5.050	-0.921	5.721	5.731	5.277
2010	-0.838	MÜ	-2.307	-3.158	MÜ	4.567	-0.881	6.428	6.054	MÜ
2011	-0.647	6.214	-3.158	-2.780	MÜ	3.122	-1.109	6.698	7.638	-2.271
2012	-1.434	6.476	-2.232	-2.860	4.064	2.882	-1.001	5.883	7.594	-1.960
2013	-0.134	8.274	-0.731	-2.440	3.937	3.564	-1.157	6.246	6.736	-2.079
2014	-0.374	6.042	-1.740	-2.928	MÜ	2.991	-0.879	6.315	5.681	-1.877
2015	1.107	6.259	-0.547	-2.355	MÜ	3.013	-1.232	5.814	4.723	-0.497
2016	0.753	5.182	0.558	-2.529	MÜ	4.453	-1.269	6.956	6.328	0.167
2017	-0.328	5.827	-0.330	-2.415	3.131	4.696	-1.101	6.527	4.351	0.019
2018	-0.864	6.457	-1.242	-3.272	3.539	5.008	-0.985	6.154	5.746	1.446
2019	-0.532	7.227	-0.822	-2.653	MÜ	1.107	-1.227	5.870	7.020	-1.840
2020	0.352	9.260	-1.194	-3.371	MÜ	2.338	-1.326	6.176	6.646	-1.713
2021	0.390	8.897	-2.160	-3.262	MÜ	2.301	-1.180	6.704	7.365	0.965

Not: MÜ: Mutlak Üstünlük (Türkiye ithalat gerçekleştirilmemiştir), TY: Ticaret Yok (iki ülke arasında ticaret gerçekleştirilmemiştir)

Türkiye ve Kırgızistan ikili ticaretinde mal grupları için hesaplanan AKÜ endeks sonuçlarının yer aldığı Tablo 5'teki sonuçlara göre Türkiye'nin 5-"başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve ürünleri", 6-"başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar", 7-" makineler ve taşıt araçları" ve 8-" çeşitli mamul eşya" mal gruplarında analiz döneminin tamamında rekabet üstünlüğü elde ettiğini göstermektedir. Bununla beraber 1-"içki ve tütün", 3-"mineral yakıtlar yağlar ve alkali ürünler" ve 4-"hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar" mal gruplarında analiz döneminin büyük bir çoğunluğunda rekabette mutlak üstünlük sağlandığı ancak bazı yıllarda rekabet üstünlüğünün kaybedildiği tespit edilmiştir. Azerbaycan ve Kazakistan ile olan ticarete benzer şekilde Kırgızistan ile olan ticarete de 9-"SITC'de sınıflandırılmamış eşyalar" mal grubunda ilk yıllarda ülkeler arasında ticaret gerçekleşmediği, ardından Türkiye'nin mutlak üstünlük sağladığı ancak ilerleyen yıllarda bu üstünlüğün kaybedilerek rekabette dezavantajlı bir konumda bulunduğu ortaya koyulmuştur. 0-"canlı hayvanlar ve gıda maddeleri" mal grubuna ait endeks sonuçları incelendiğinde ise 1995-1999 döneminde yüksek rekabet gücüne ulaşıldığı, 2000 yılında endeks değerinin düşerek marjinal sınırlar arasında kaldığı ve sonraki tüm yıllarda Türkiye'nin ticari rekabette üstünlük sağlayamadığı, dezavantajlı bir konumda bulunduğu görülmüştür. 2-"akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler" mal grubunda da Türkiye analiz dönemi içinde tüm yıllarda rekabette üstünlük elde edememiştir.

Tablo 5: Türkiye Kırgızistan Dış Ticaretinde AKÜ Endeks Değerleri

Yıllar	Mal Grupları									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	0.883	MÜ	-7.836	5.555	MÜ	1.629	0.388	3.404	7.102	TY
1996	1.904	MÜ	-6.832	MÜ	MÜ	1.911	2.564	4.766	1.668	TY
1997	3.671	MÜ	-4.959	MÜ	3.806	2.521	0.827	1.046	MÜ	TY
1998	1.538	MÜ	-6.519	MÜ	1.010	4.118	0.653	2.042	8.652	TY
1999	1.341	MÜ	-6.355	-0.123	-2.194	MÜ	0.112	1.865	2.345	TY
2000	0.393	MÜ	-4.867	MÜ	-1.596	4.741	1.341	1.077	2.889	TY
2001	-1.102	MÜ	-5.134	MÜ	MÜ	MÜ	1.717	1.609	2.240	TY
2002	-1.367	TY	-4.688	MÜ	MÜ	5.208	2.685	1.818	3.766	MÜ
2003	-1.522	MÜ	-5.893	MÜ	MÜ	3.917	2.484	0.171	2.769	MÜ
2004	-1.725	MÜ	-5.024	MÜ	MÜ	2.808	2.343	2.570	0.652	MÜ
2005	-1.819	MÜ	-4.130	MÜ	-0.557	4.888	2.338	3.077	2.034	0.887
2006	-1.973	1.058	-4.619	MÜ	MÜ	4.094	2.560	3.533	3.923	MÜ
2007	-1.812	3.851	-4.525	MÜ	MÜ	5.061	1.775	6.107	4.375	MÜ
2008	-1.654	MÜ	-5.423	MÜ	MÜ	5.786	2.827	3.506	5.174	TY
2009	-1.937	MÜ	-5.097	MÜ	MÜ	5.753	2.616	3.966	3.580	MÜ
2010	-1.772	MÜ	-4.178	MÜ	MÜ	4.717	1.550	4.324	3.666	3.674
2011	-1.379	4.720	-6.414	MÜ	MÜ	3.349	0.021	5.282	5.759	-2.148
2012	-2.023	3.238	-5.846	MÜ	MÜ	4.322	0.421	6.802	6.211	-3.715
2013	-2.507	MÜ	-6.558	MÜ	MÜ	2.992	2.110	4.908	3.627	-5.485
2014	-2.429	-3.015	-6.244	MÜ	MÜ	3.643	1.785	3.879	4.317	-4.711
2015	-2.230	-2.338	-4.791	MÜ	MÜ	5.298	1.940	3.191	7.075	-6.134
2016	-1.436	-0.683	-4.363	MÜ	MÜ	5.219	2.579	3.014	7.107	-6.473
2017	-1.575	MÜ	-4.872	MÜ	MÜ	9.931	3.730	7.784	6.188	ÜY
2018	-2.553	MÜ	-5.845	MÜ	MÜ	7.340	2.614	5.304	5.627	-7.630
2019	-1.872	MÜ	-6.815	MÜ	MÜ	7.973	3.245	2.335	4.453	-9.239
2020	-0.880	MÜ	-6.513	6.437	MÜ	2.772	3.013	4.749	4.413	-5.786
2021	-0.770	9.734	-6.662	MÜ	MÜ	9.471	0.499	4.206	4.329	-2.700

Not: MÜ: Mutlak Üstünlük (Türkiye ithalat gerçekleştirmemiştir), TY: Ticaret Yok (iki ülke arasında ticaret gerçekleşmemiştir), ÜY: Üstünlük yok (Türkiye ihracat gerçekleştirmemiştir)

Türkiye-Özbekistan ticareti için hesaplanan AKÜ endeks sonuçlarının bulunduğu Tablo 6 incelendiğinde 0-“canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” mal grubu endeks sonuçlarının 1995-2014 döneminde Türkiye’nin yüksek rekabet gücü kazanmış olduğunu ancak 2015 yılı ve sonrasında rekabet gücünün kaybedildiğini göstermektedir. 1-“içki ve tütün” ile 4-“hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar” mal gruplarında Türkiye analiz döneminin büyük bir çoğunluğunda mutlak üstünlük sağlamış diğer yıllarda da yüksek rekabet gücüne sahip olmuştur. 5-“başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” mal grubunda 1996 ve 2007 yıllarında mutlak üstünlük elde edilmiş diğer tüm yıllarda yüksek rekabet gücü sağlanmıştır. Benzer bir şekilde 8-“çeşitli mamul eşya” mal grubunda da 1995 yılında mutlak üstünlük sağlanmış diğer tüm yıllarda rekabet gücü yüksek düzeylerde seyretmiştir. 7-“makinelere ve taşıt araçları” mal grubu endeks değerlerine bakıldığında tüm yıllarda yüksek rekabet gücünün kazanıldığı görülmektedir. 9-“SITC’de sınıflandırılmamış eşyalar” mal grubu için hesaplanan endeks değerleri sonucunda 1995-2000 döneminde iki ülke arasında ticaret gerçekleşmediği, 2014 yılında rekabet üstünlüğünün bulunmadığı ve diğer yıllarda mutlak üstünlükler ve yüksek rekabet gücü durumlarının yaşandığı ortaya koyulmaktadır. 6-“başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar” mal grubunda Türkiye’ye ait AKÜ endeks değerlerinin 1997-1999, 2001 ve 2007 yıllarında marjinal sınırlar arasında yer aldığı ancak diğer yıllarda ticarete dezavantajlı bir durumun söz konusu olduğu tespit edilmiştir. 3-“mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler” mal grubunda rekabet üstünlüklerinde dengeli bir seyir kaydedilemediği, 1995-1999 döneminde geçerli olan mutlak üstünlüğün 2008 yılına kadar yerini rekabette dezavantaja bıraktığı, 2009-2011 ve 2015-2021 döneminde ise tekrar yüksek rekabet gücünün kazanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Son olarak 2-“akaryakıt hariç yenilmeyen

hammadeler” mal grubunda 2017-2019 döneminde rekabette avantaj sağlandığı buna karşın diğer tüm yıllarda rekabette avantaj sağlanamadığı görülmektedir.

Tablo 6: Türkiye Özbekistan Dış Ticaretinde AKÜ Endeks Değerleri

Yıllar	Mal Grupları									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	6.783	MÜ	-6.702	MÜ	MÜ	2.105	-0.884	2.622	MÜ	TY
1996	6.735	MÜ	-4.858	MÜ	MÜ	MÜ	-0.609	3.982	8.654	TY
1997	4.851	MÜ	-5.865	MÜ	4.778	4.610	0.295	3.596	6.333	TY
1998	5.354	MÜ	-5.015	MÜ	4.336	3.340	0.390	3.982	5.420	TY
1999	2.686	MÜ	-5.855	MÜ	MÜ	2.232	0.311	2.925	6.229	TY
2000	1.995	MÜ	-4.899	-1.567	MÜ	3.804	-0.193	2.911	11.445	TY
2001	0.566	MÜ	-5.233	-0.705	MÜ	4.278	-0.065	3.122	6.480	MÜ
2002	0.294	MÜ	-2.813	-1.483	MÜ	3.580	-0.875	3.984	1.828	5.513
2003	0.370	MÜ	-2.428	-2.260	MÜ	2.391	-1.072	6.450	2.232	MÜ
2004	0.363	MÜ	-2.104	-2.099	MÜ	2.572	-1.149	6.108	2.555	MÜ
2005	1.347	MÜ	-2.044	-2.009	MÜ	3.531	-1.133	5.278	3.960	5.936
2006	1.523	7.724	-1.473	-1.830	MÜ	2.978	-1.103	7.079	5.888	6.293
2007	0.238	MÜ	-4.282	-3.728	MÜ	MÜ	-0.401	3.185	8.131	MÜ
2008	0.392	MÜ	-2.858	-1.706	MÜ	2.786	-0.780	3.129	4.870	MÜ
2009	0.990	MÜ	-2.840	1.007	MÜ	0.846	-0.690	3.940	3.901	MÜ
2010	0.955	4.035	-2.915	MÜ	3.436	1.282	-0.743	3.549	3.197	MÜ
2011	0.644	2.779	-3.001	1.255	MÜ	2.596	-0.898	3.583	1.357	MÜ
2012	0.368	MÜ	-1.356	-1.065	MÜ	2.560	-1.236	5.522	7.410	MÜ
2013	0.468	MÜ	-0.779	-1.350	MÜ	2.793	-1.136	6.835	9.356	MÜ
2014	0.596	7.734	-0.598	-0.989	MÜ	2.691	-1.269	5.388	5.809	-0.819
2015	-0.749	MÜ	-0.908	0.769	MÜ	3.192	-1.321	3.872	4.752	MÜ
2016	-0.975	MÜ	-0.505	1.943	MÜ	0.455	-1.009	2.821	6.778	MÜ
2017	-1.164	MÜ	0.783	0.646	MÜ	0.604	-1.085	3.541	9.223	MÜ
2018	-0.446	2.259	0.541	1.832	MÜ	0.262	-1.199	4.337	4.370	0.236
2019	-0.110	MÜ	0.768	4.216	MÜ	1.009	-1.330	4.390	5.929	MÜ
2020	0.148	12.311	-0.652	MÜ	4.765	1.041	-1.343	4.694	6.296	13.395
2021	1.190	9.451	-1.019	0.751	7.804	0.806	-1.383	5.751	6.365	MÜ

Not: MÜ: Mutlak Üstünlük (Türkiye ithalat gerçekleştirmediği), TY: Ticaret Yok (iki ülke arasında ticaret gerçekleşmemiştir).

4.2. Türkiye'nin Dış Ticaret Yaptığı TDT Gözlemci Üye Ülkeleri ile Rekabet Gücü

Çalışmanın bu bölümünde hesaplanan AKÜ endeks değerleri TDT’da gözlemci üye ülkeler bazında ayrı ayrı tablolaştırılmış ve elde edilen sonuçlar yorumlandırılmaya çalışılmıştır.

Tablo 7’de Türkiye ile Türkmenistan arasındaki dış ticaret verileri kullanılarak mal grubu bazında AKÜ endeks değerleri hesaplanmıştır. Tablo 7 incelendiğinde 4-“hayvansal bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar” mal grubunda Türkiye’nin tüm yıllarda ticarete mutlak üstünlük sağlamış olduğu göze çarpmaktadır. Bununla beraber 1-“içki ve tütün” ile 9-“SITC’de sınıflandırılmamış eşyalar” mal gruplarında da Türkiye analiz dönemi içinde yüksek rekabet gücü elde etmekle birlikte birçok yılda mutlak üstünlük sağlamıştır. Ayrıca 0-“canlı hayvanlar ve gıda maddeleri”, 7-“makinelere ve taşıt araçları”, ve 8-“çeşitli mamul eşya” mal gruplarında da tüm yıllarda yüksek rekabet gücü elde edilerek ticarete avantajlı bir konumda bulunulmuştur. Bu olumlu durumların aksine 5-“başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” mal grubunda genel olarak yüksek rekabet gücü elde edilmiş ancak 2020, 2021 yıllarında rekabet gücü kaybedilmiştir. 3-“mineral yakıtlar yağlar, yağlar ve alkali ürünler” mal grubunda ise 1995-1998 döneminde kazanılan mutlak üstünlüklere rağmen 1999 ve sonraki yılların tümünde ticarete dezavantajlı olunmuştur. Son olarak 2-“akaryakıt hariç yenilmeyen hammadeler” mal grubuna ait veriler değerlendirildiğinde

analiz dönemi içinde tüm yıllarda rekabette üstünlük kazanılmadığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar diğer ülkeler ile olan ticaretteki rekabet durumlarına benzemekle birlikte özellikle 2 numaralı mal grubuna ait endeks sonuçlarının Türkiye'nin Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan ile olan ticarete tüm yıllarda rekabet üstünlüğü sağlanamayan tek ortak mal grubu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7: Türkiye Türkmenistan Dış Ticaretinde AKÜ Endeks Değerleri

Yıllar	Mal Grupları									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	6.645	MÜ	-4.795	MÜ	MÜ	7.303	2.362	6.465	MÜ	TY
1996	8.419	MÜ	-3.942	MÜ	MÜ	5.091	1.464	3.720	5.573	MÜ
1997	11.934	MÜ	-4.395	MÜ	MÜ	6.951	0.553	1.845	3.528	TY
1998	3.659	MÜ	-3.627	MÜ	MÜ	5.198	-0.240	2.231	3.613	TY
1999	5.422	MÜ	-2.797	-3.297	MÜ	4.896	-0.445	3.665	6.219	TY
2000	3.318	5.039	-3.285	-0.909	MÜ	5.701	0.075	4.612	3.497	MÜ
2001	2.829	MÜ	-3.154	-2.805	MÜ	6.262	0.150	2.608	5.407	MÜ
2002	6.655	MÜ	-2.639	-2.340	MÜ	0.083	-0.001	4.873	3.323	MÜ
2003	MÜ	MÜ	-2.383	-2.560	MÜ	-0.042	-0.360	4.999	2.831	MÜ
2004	MÜ	MÜ	-2.423	-2.842	MÜ	-0.051	-0.108	5.000	4.023	MÜ
2005	MÜ	8.542	-1.634	-3.050	MÜ	0.226	-0.414	5.081	2.797	MÜ
2006	MÜ	MÜ	-2.486	-3.184	MÜ	1.535	-0.269	6.347	2.845	MÜ
2007	10.748	MÜ	-2.390	-4.058	MÜ	0.687	0.404	7.280	3.270	3.724
2008	MÜ	MÜ	-1.933	-4.105	MÜ	0.268	0.737	5.206	4.074	MÜ
2009	6.288	MÜ	-2.305	-3.815	MÜ	0.192	0.470	3.845	3.858	MÜ
2010	5.755	MÜ	-2.972	-2.484	MÜ	1.384	0.000	4.408	3.049	MÜ
2011	8.198	MÜ	-2.312	-3.303	MÜ	1.782	-0.126	6.009	2.816	MÜ
2012	3.970	4.612	-3.137	-2.051	MÜ	0.544	-0.315	4.727	3.827	MÜ
2013	6.193	MÜ	-3.572	-3.198	MÜ	1.162	0.168	6.243	5.231	MÜ
2014	5.400	MÜ	-3.678	-2.852	MÜ	0.077	0.178	5.786	4.693	MÜ
2015	11.268	5.060	-3.332	-2.742	MÜ	-0.040	-0.029	5.982	4.527	MÜ
2016	7.273	MÜ	-3.711	-1.744	MÜ	0.438	-0.083	3.313	4.501	MÜ
2017	6.764	5.945	-3.557	-1.710	MÜ	-0.099	-0.281	2.876	6.457	MÜ
2018	7.750	5.112	-3.124	-1.189	MÜ	0.782	-0.648	2.791	4.391	3.377
2019	5.549	6.283	-2.528	-1.070	MÜ	-0.501	-0.467	4.646	5.721	3.652
2020	6.527	-0.350	-1.659	1.077	MÜ	-1.080	-0.315	6.557	8.287	MÜ
2021	6.329	10.997	-2.954	-0.068	MÜ	-1.174	-0.278	5.334	6.101	8.237

Not: MÜ: Mutlak Üstünlük (Türkiye ithalat gerçekleştirmediği), TY: Ticaret Yok (iki ülke arasında ticaret gerçekleştirmediği).

Türkiye'nin Macaristan ile olan dış ticarete rekabet gücünün ve karşılaştırmalı üstünlüklerin yer aldığı AKÜ endeks sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur. Tablo bilgileri ışığında Türkiye'nin 6-“başlıca sınıflara ayrılmış işlenmiş mallar” ve 8-“çeşitli mamul eşya” mal gruplarında tüm yıllarda yüksek rekabet gücü elde ederek ticarete üstünlük sağladığı belirlenmiştir. Bununla beraber 1-“içki ve tütün” mal grubunda da 2008 ve 2021 yılı haricinde diğer yıllarda yüksek rekabet gücü sağlandığı görülmüştür. 9-“SITC'de sınıflandırılmamış eşyalar” mal grubunda 1995-2000 döneminde Türkiye hiç ithalat gerçekleştirmezken 2001 ve 2002 yıllarında ise hiç ihracat gerçekleştirmediği. Diğer tüm yıllarda da rekabet avantajı sağlanamamıştır. 3-“mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler” mal grubunda Türkiye 2000 yılına kadar üstünlük sağlayamamış hatta bazı yıllarda Macaristan'a hiç ihracat gerçekleştirmediği. 2000-2010 döneminde ise yüksek rekabet gücü, 2011-2021 döneminde ise oldukça düşük rekabet gücü söz konusu olmuştur. Benzer şekilde 4-“hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar” mal grubunda da analiz döneminin ilk yıllarında Türkiye'nin bu ülkeye ihracat gerçekleştirmediği bilgisine ulaşılmaktadır. Diğer yıllarda ise bazı yıllarda sağlanan mutlak üstünlükler haricinde rekabet avantajı elde edilememiştir. 0-“canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” ve 2-“akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler” mal gruplarına ait sonuçlar değerlendirildiğinde 0 numaralı ürün grubunda 2000, 2006 yılları haricinde, 2 numaralı

ürün grubunda da sadece 2006, 2013, 2015, 2015, 2016, 2020 ve 2021 yıllarında yüksek rekabet gücü kazanılmıştır.

Tablo 8: Türkiye Macaristan Dış Ticaretinde AKÜ Endeks Değerleri

Yıllar	Mal Grupları									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	-2.131	MÜ	-2.061	ÜY	ÜY	-2.542	0.410	-0.918	3.158	TY
1996	-1.624	MÜ	-1.610	ÜY	ÜY	-0.628	0.381	-1.417	3.789	TY
1997	-0.773	8.004	-3.506	-10.998	TY	-0.480	0.200	-2.884	3.737	TY
1998	-1.324	4.480	-1.888	ÜY	ÜY	-0.702	1.031	-1.991	3.197	TY
1999	-0.676	6.462	-0.451	ÜY	TY	-1.392	0.518	-0.574	1.980	TY
2000	-0.215	MÜ	0.139	2.732	-0.478	-0.623	1.798	-1.079	2.150	TY
2001	1.888	MÜ	-0.306	MÜ	4.145	-1.745	1.360	-0.343	1.761	ÜY
2002	-0.943	MÜ	-0.312	MÜ	MÜ	-1.710	1.258	-0.071	1.886	ÜY
2003	-0.234	MÜ	-0.240	8.371	MÜ	-1.704	1.189	-0.162	1.518	-5.279
2004	0.490	MÜ	-0.236	MÜ	MÜ	-1.686	1.914	-0.356	1.783	-3.458
2005	1.594	2.748	-0.458	7.762	-3.776	-1.727	1.747	-0.483	2.056	-3.838
2006	1.388	1.231	1.469	5.016	-2.159	-1.393	2.045	-0.563	2.692	-3.283
2007	-0.527	0.392	0.119	3.133	MÜ	-1.534	2.485	-0.701	2.605	-3.977
2008	-0.980	-0.193	-0.994	1.148	MÜ	-1.585	2.282	-0.651	1.959	-5.366
2009	-0.051	1.423	0.563	2.530	ÜY	-1.411	2.056	-0.876	1.679	-4.251
2010	-1.052	3.548	-0.390	2.014	-5.906	-1.163	1.976	-0.551	1.730	-5.306
2011	-1.546	1.921	0.324	-0.548	-6.473	-1.099	1.940	-0.568	1.651	-5.571
2012	-1.734	2.918	0.512	-3.330	-3.615	-1.382	1.421	-0.202	1.305	-4.827
2013	-1.582	1.459	1.111	-2.466	-7.606	-1.632	1.279	-0.078	0.884	-0.956
2014	-0.701	1.187	0.556	-0.391	MÜ	-1.314	1.333	-0.411	1.054	-1.504
2015	-1.371	0.758	1.182	-1.093	MÜ	-1.141	1.250	-0.289	0.976	-1.804
2016	-1.176	0.285	1.484	-1.874	-4.275	-1.130	1.388	-0.301	0.690	-8.719
2017	-2.104	1.689	0.560	-1.667	-4.327	-1.629	1.272	-0.271	1.068	-6.822
2018	-1.881	1.194	-0.131	-1.955	-3.914	-1.642	1.199	-0.078	0.637	-3.709
2019	-1.564	0.488	0.091	-1.772	-4.140	-1.566	1.075	-0.155	0.976	-8.671
2020	-0.968	0.209	2.049	-2.533	-4.727	-1.424	1.183	-0.302	1.016	-0.376
2021	-0.932	-1.194	1.331	-2.907	-1.264	-1.196	1.161	-0.265	0.907	-4.314

Not: MÜ: Mutlak Üstünlük (Türkiye ithalat gerçekleştirmediği), TY: Ticaret Yok (iki ülke arasında ticaret gerçekleşmemiştir), ÜY: Üstünlük yok (Türkiye ihracat gerçekleştirmediği)

TDT'da gözlemci üye ülke statüsünde olan bir diğer ülkede KKTC'dir. KKTC, TDT içerisinde Türkiye'nin önemli bir ticari ortağı olmasına rağmen hukuki konumundan dolayı analizlerde dâhil edilmemiştir.

Yukarıda yapılan analizlerden elde edilen sonuçları daha ileri taşıyabilecek iki hususu da belirtmek gerekir. Bunlardan biri analizlerde SITC basamak 1 verileri kullanılmasıdır. Basamak 1 verileri ile elde edilen sonuçlar ilgili mal grubunun ihracat ve ithalat durumuna gerçekten uzak olabilir. Bundan dolayıdır ki ileri düzeyde analizlerde basamak 2 veya basamak 3 verileri kullanılarak analizler yapılmaktadır. Bu durumda da alt basamaklardaki veriye ulaşamama sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bir diğer kısıt ise her mal grubunda alt basamak verileri kullanılarak analizler yapıldığında çalışmanın kapsamı çok genişlemekte ve makale formatından uzaklaşmış olmaktadır. Bu amaca yönelik tüm mal gruplarından ziyade seçilmiş mal grupları bazında basamak 2 veya basamak 3 verileri kullanılarak analiz yapılabilecektir.

Bir diğer husus ise bu tür analizlerde üye ülkelerin ekonomilerinin benzer veya rakip ekonomiler olup olmadığının analiz edilmesi ve yapılacak analizler sonucu da bu doğrultuda politika önerilerinde bulunulmasıdır. Ekonomilerin benzer veya rakip ekonomiler olup olmadıkları bir diğer ifadeyle endüstri içi ticaret mi yapılmakta yoksa endüstriler arası ticaret mi yapılmakta Grubel-

Lloyd Endeksi yardımıyla hesaplanmaktadır. Yapılacak bu tür bir analizin çalışmanın kapsamını çok fazla genişleteceğinden göz ardı edilmiştir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'nin Türk Devletler Topluluğu üyesi diğer ülkeler ile olan ikili ticaretinde mal grupları bazında rekabet gücü ve karşılaştırmalı üstünlük durumları incelenmiştir. 1995-2021 dönemini kapsayan SITC Rev. 3 sınıflandırmasının 1. basamağında yer alan mal grupları verileri kullanılarak, AKÜ endeksi yaklaşımı ile analizler yapılmıştır.

Elde edilen sonuçlar ülkelere göre değerlendirildiğinde Türkiye'nin daha fazla mal grubunda üstünlüğe sahip olduğu ülkenin Kırgızistan olduğu görülmektedir. Kırgızistan'ı Türkmenistan ve Özbekistan takip etmekte, sonrasında ise Kazakistan, Azerbaycan ve son olarak Macaristan gelmektedir. Bu durum, Türkiye'nin rekabet gücünün üstünlük sağlanan mal grubu sayısı bakımından Kırgızistan pazarında en yüksek olduğunu ancak Macaristan pazarında en düşük olduğunu göstermektedir. Ülkeler özelinde incelendiğinde Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ticaretinde 0, 1, 7, ve 8 numaralı mal gruplarında yüksek rekabet gücüne sahip olduğu, 2 ve 3 numaralı mal gruplarında rekabet avantajı sağlayamadığı ve 5 ile 6 numaralı ürün gruplarında AKÜ endeks değerleri marjinal sınırlar arasında yer almasından dolayı bu mal gruplarında rekabet gücünün geliştirilerek daha hızlı bir biçimde artırılabilmesi tespit edilmiştir. Kazakistan ile olan ticarete 1, 4, 5, 7 ve 8 numaralı ürün gruplarında yüksek rekabet gücü; 2,3 ve 6 numaralı mal gruplarında ticarete dezavantajlı durum olduğu görülmüştür. Kırgızistan için hesaplanan AKÜ endeks sonuçları 1, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8 numaralı ürün gruplarında ticarete genel olarak avantajlı olduğu buna karşın 2 ve 5 numaralı mal gruplarında avantaj sağlanamadığı belirlenmiştir. Türkmenistan için ulaşılan sonuçlar, Türkiye'nin 0, 4, 7, 8 ve 9 numaralı mal gruplarının yüksek rekabet gücüne sahip olduğunu, 2 ve 3 numaralı mal gruplarında rekabet gücünün bulunmadığını ve 5 ile 6 numaralı mal gruplarında ise endeks değerlerinin çoğunlukla marjinal sınırlar arasında yer aldığını, düşük rekabet gücüne sahip olan bu mal grupları için yürütülecek politikalarla rekabet güçlerinin daha hızlı bir biçimde artırılabilmesini ortaya koymuştur. Kazakistan ile benzer bir biçim de Özbekistan için hesaplanan AKÜ endeks değerlerine göre Türkiye 1, 4, 5, 7 ve 8 numaralı ürün gruplarında yüksek rekabet gücü elde etmiştir. Buna karşın 2 ve 6 numaralı mal gruplarında rekabet üstünlüğü söz konusu değildir. 0 numaralı mal grubunda ise rekabet gücünü artırma potansiyeli bulunmaktadır. Son olarak Macaristan ile olan ikili ticarete 1, 6 ve 8 numaralı ürün gruplarında avantajlı; 0, 4, 5 ve 9 numaralı mal gruplarında ise dezavantajlı bir durum tespit edilmiştir. 2 ve 7 numaralı mal gruplarında ise rekabet gücünü artırma potansiyelinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Sonuçlar mal grupları açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin 1 ve 8 numaralı mal gruplarında tüm ülkelere yüksek rekabet gücüne sahip olduğu 7 numaralı mal grubunda Macaristan hariç diğer tüm ülkelere karşı yüksek rekabet gücü elde ettiği anlaşılmıştır. Ayrıca 4 ve 5 numaralı mal gruplarında da nispeten daha fazla ülkeye karşı yüksek rekabet gücüne sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Buna karşın 2 numaralı mal grubunda ise tüm ülkelere karşı rekabet avantajı elde edilememiştir. 3 numaralı mal grubunda da 6 ülkeden 3'ünde rekabet avantajının sağlanamadığı tespit edilmiştir.

Türkiye'nin TDT üyesi diğer ülkeler ile ticaretinde üstünlüklerinin genel olarak benzer bir yapıda olduğu görülmektedir. Ancak Macaristan ile olan ticaret sonucu ulaşılan üstünlük durumlarının diğer ülkelere göre farklılaştığı dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye ile Macaristan'ın AB'de gümrük birliği içerisinde yer almasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ülkelere ve mal gruplarına göre ulaşılan tüm bu sonuçlar Türkiye'nin Türk Devletleri ile daha fazla ticari bağ kurmak yolunda atacağı adımlar, geliştireceği politikalar için önem arz edebileceği söylenebilir. Kazanılmış olan üstünlüklerin devam ettirilebilmesi, rekabet gücü düşük seviyede olan mal grupları için ihracatı özendirme, ihracat kalitesini artırma, ihracat çeşitlendirilmesine

gidilmesi, çeşitli teşviklerin verilmesi, ihracat işlemlerinin kolaylaştırılması vb. yollarla rekabet gücünün daha da artırılması halinde Türkiye'nin Türk Devletleri pazarında öncü bir ülke konumuna gelebilmesine katkı sağlayabilecektir.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Bu araştırmanın hazırlanmasında herhangi bir dış destek alınmamıştır.

Araştırmacının Katkı Oranı Beyanı: Çalışmada yazarların katkı oranı eşittir.

Çatışma Beyanı: Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu araştırmanın her aşamasında "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesin'de belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışmanın yazım sürecinde etik kurallarına uygun alıntı yapılmış ve kaynakça oluşturulmuştur. Çalışma intihal denetimine tabi tutulmuştur.

Kaynakça

- Adıgüzel, M. (2013). Küresel Rekabet Gücünün Ölçülmesi Ve Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 37, 1-21.
- Aktop, V. S. (2021). Türkiye'nin "Elektrikli Makine ve Cihaz" Sektörünün Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi İle Analizi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1083-1093.
- Algür, B. (2020). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 55-70.
- Altay, H. (2008). Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 215-240.
- Amirbek, A., Anuarbekuly, A. ve Makhanov, K. (2017). Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmişi Ve Kurumsallaşması. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 164-204.
- Baki, P. M., (2022). Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi ve Türk İş Birliğinin Artan Jeostratejik Önemi, *Kriter*, 73, Erişim Adresi: <https://kriterdergi.com/dosya-turk-devletleri-teskilati/turk-dunyasi-2040-vizyon-belgesi-ve-turk-is-birliginin-artan-jeostratejik-onemi>
- Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. *Manchester School of Economic and Social Studies*, 33, 99-124.
- Comtrade (2022). UN Comtrade Database. Access address: <https://comtradeplus.un.org>
- De Benedictis, L. and Tamberi, M. (2002). A Note On the Balassa Index of Revealed Comparative Advantage. *Universita' Politecnica Delle Marche (I), Dipartimento Di Scienze Economiche E Sociali*, Working Papers 158.
- Erkan, B. (2012). Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-Suriye Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 195-218.
- Eşiyok, B. Ali, (2007). Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücündeki Gelişmeler ve Faktör Kullanım Yoğunluklarına Göre Dış Ticaretin Yapısı. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(514), 16-17.
- Ishchukova N. and Smutka L. (2013). Revealed Comparative Advantage of Russian Agricultural Exports. *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 61(4), 941-952.
- Kalaycı, C. (2017). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi Uygulaması. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3(2), 133-147.

- Kangal, N. (2022). Özgürlükçü Ekonominin Hukuki Ve Ekonomik Bileşenleri: Türk Devletleri Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 132 (261), 413-436.
- Kaya, A. A. (2006). İmalat Ve Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye-Avrupa Birliği Analizi (1991-2003). *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(6), 73-82.
- Kızıltan, A. ve Sandalcılar, A. R. (2011). Türkiye'nin Dış Ticaretinde Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (ECO) Yeri ve Önemi. *Avrasya Etüdüleri*, 38, 99-122.
- Kuşat, N. and Denli, E. A. (2021). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklere Göre Türkiye - BRICS Rekabet Gücü Analizi (2008-2019). *Kocatepe İİBF Dergisi*, 23(1), 94-111.
- Madiyarova, D., Amirbekova, A. and Syrlybayev, M. (2018). Comparative Advantages of Kazakhstan Assessed by The Balassa Index: Consistently Competitive Exports Are Limited to Raw Materials with Low Added Value. *Journal of Business and Retail Management Research*, 12(3), 201-210.
- Maryam, J., Banday, U. J., and Mittal, A. (2018). Trade Intensity and Revealed Comparative Advantage: An analysis of Intra-BRICS trade. *International Journal of Emerging Markets*, 13(5), 1182-1195.
- Öztürk A. ve Sandalcılar A. R. (2018). Dış Ticaret İşlemlerinde Tercih Edilen Ödeme Yöntemleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir Uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 201-218.
- Sandalcılar, A.R. (2011). Türkiye-Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 213 - 229.
- Sandalcılar, A.R. ve Ayran Cihan, K. (2018). Türkiye İle Gürcistan Arasındaki Dış Ticaretin Sektörel Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Harun Terzi Özel Sayısı, 361-378.
- Sandalcılar, A.R. ve Erdoğan, S. (2017). *Ekonomik Entegrasyonlar Avrupa Birliği ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Şimşek, N. ve Sadat, S.A., (2009). ECO Pazarında Türkiye:1997-2005 Dönemi Rekabet Gücü Analizi. *Sosyoekonomi*, 10(10), 138-140.
- Şimşek, N., Seymen, D. and Utkulu, U., (2007). Turkey's Competitiveness in the EU Market: A Comparison of Different Trade Measures", European Trade Group, 9th Annual Conference, Athens University of Economics and Business, p.4-7.
- TDT (2023). Türk Devletleri Teşkilatı. Erişim adresi: www.turkicstates.org
- Tripa, S., Cuc, S. and Oana, I. (2016). Revealed Comparative Advantage and Competitiveness in Romanian Textile and Clothing Industry. *Industria Textila*, 67(5), 338.
- TÜİK. (2022). Türkiye İstatistik Kurumu Veri Tabanı. Erişim adresi www.tuik.gov.tr
- TÜİK. (2018). Türkiye İstatistik Kurumu. Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması, SITC Rev.3. Erişim adresi <https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumDetayAction.do?surumId=13&turId=3&turAdi=%203.%20D%C4%B1%C5%9F%20Ticaret%20S%C4%B1nC4%B1flamalar%C4%B1>
- Türk Akademisi (2023). Uluslararası Türk Akademisi. Erişim adresi: <https://twesco.org/>
- Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması (3 Ekim 2009). Erişim adresi: https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf
- Türk Kültür ve Miras Vakfı (2023). Türk Kültür ve Miras Vakfı. Erişim adresi: <https://itCHF.org/>

TÜRKPA (2023). Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi. Erişim adresi: <https://turk-pa.org/tr>

TÜRKSOY (2023). Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı. Erişim adresi: www.turksoy.org/

Tütünsatar, A. ve Sezgin, A. (2022). Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Üzerinden Uluslararası Ticaret Politikasının Yapısal Kırılma ile Analiz Edilmesi. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 329-345.

Yalçın, T. ve Bakan, S. (2021). Türkiye'nin Rekabet Gücünün Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemiyle Analizi (2005-2018 Dönemi). *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 98-114.